

УДК 94(=214.58):477

Організаційно-структурне оформлення вірменських громад Київщини та Кіровоградщини (1990 – перша половина 2010-х рр.)

Н.О. БЕРЕЖНА

Черкаський національний університет імені Богдана Хмельницького, м. Черкаси, Україна

Авторське резюме

У статті завершено аналіз процесів організаційно-структурного оформлення вірменських громад Центральної України, яким авторка присвятила свої публікації, присвячені особливостям інституціоналізації аналогічних вірменських осередків у Полтавській, Чернігівській та Черкаській областях. Дослідження структуризації Київської та Кіровоградської областей проведено з використанням переваг компаративістського підходу. Він дав змогу простежити як спільне, так і відмінне, зокрема виділити особливості, пов'язані зі «столичним» статусом Київщини. Щодо Кіровоградщини, то тут процеси фундації громад тривали з незначним запізненням, водночас вони були в першу чергу зумовлені труднощами, які переживало місцеве населення у зв'язку з різким зростанням чисельності іммігрантів. Формування осередків відбувалося з ініціативи активу, причому відсутність традиційного для спюрка церковного храму спонукало своєрідно компенсувати цей недолік створенням молодіжного та жіночого осередків. У цілому для становлення вірменських громад характерною була така ознака, як регіональність, тобто синхронність до вже існуючого адміністративно-територіального устрою. Завдяки праці активістів у другій половині 1990-х рр. вдалося напрацювати новітній досвід нормалізації відносин людей різних етнічних культур та дещо відмінних релігійних субкультур. Його буде використано для зміцнення вірменських громад у перші десятиліття XXI століття.

Ключові слова: вірмени; структура; громада; регіон; Центральна Україна; акультурація

Organizational and structural design of the Armenian community of Kyiv and Kirovohrad (1990 - early 2010-ies.)

N.O. BEREZHNA

Bohdan Khmelnytsky national university of Cherkassy, Cherkassy, Ukraine

Abstract

The Armenian population lived on the territory of modern Ukraine a long time ago, even in central regions. But with the collapse of the Soviet Union, processes started which qualitatively changed the way of life of the representatives of this national minority. Because of internal reasons within the Republic of Armenia (the events in Nagorno Karabakh and others), the resettlement of Armenians since the end of the 1980s increased significantly. They arrived in all regions of Ukraine, a part of them settled in the rural area. The same settlement pattern applied in Central Ukraine – the Armenians settled in the local cities, towns and villages, in the latter case most of all in Poltava and Kirovograd oblast. The tempos of the settlement proved to be so significant that only in the first post Soviet decade the number of the Armenian diaspora in Ukraine almost doubled. This naturally influenced the activation of its social-political, cultural and religious-church life. In her article the author completes the analysis of one of the key processes – organizational and structural formation of Armenian communities in Central Ukraine. As this is not the first publication, dedicated to this subject, here the author concretely investigated the peculiarities of creating and functioning of the communities in Kyiv and Kirovograd oblast, while previous studies outline the creation of analogue Armenian communities in Poltava, Chernihiv and Cherkassy oblast. The research of the organizational structuring of the Armenian population of Kyiv and Kirovograd oblast was conducted using the comparative approach. It was persuasively shown the common and differences between the communities of these two oblasts. First the author highlighted the peculiarities of Kyiv oblast connected with its «capital» status. Concerning Kirovograd region, the processes of foundation of communities lasted with a slight delay. This was due to a relatively smaller amount of Armenians in this oblast, at the same time due to the difficulties experienced by the local population in connection with a sharp increase in the number of immigrants. Community formation took place thanks to the initiative of the activists. On the basis of statistical data and oral historical research (interviews) the author proved that the characteristic feature the creation of Armenian communities in Central Ukraine was regionalism, that is synchronicity to the actual administrative-territorial division. Thanks to the activists' work during the first post-Soviet decade it was possible to gain new experience of normalization of relationships between people of different ethnic cultures and slightly different religious subcultures. In 2000s–2010s the Armenian activists will effectively use it for manpower strengthening communities, widening the sphere of their activity.

Keywords: armenians; structure; community; region; Central Ukraine; acculturation

© Н.О. Бережна, 2016

Организационно-структурное оформление армянских общин Киевщины и Кировоградщины (1990 - первая половина 2010-х гг.)

Н.А. БЕРЕЖНА

Черкасский национальный университет имени Богдана Хмельницкого, г. Черкассы, Украина

Авторское резюме

В статье завершен анализ процессов организационно-структурного оформления армянских общин Центральной Украины, о которых автор писала в своих публикациях, посвященных особенностям институционализации аналогичных армянских очагов в Полтавской, Черниговской и Черкасской областях. Исследование структуризации Киевской и Кировоградской областей было проведено с использованием преимуществ компаративистского подхода. Он дал возможность проследить как общее, так и отличное, в частности выделить особенности, связанные со «столичным» статусом Киевщины. Что касается Кировоградской области, то здесь процессы фондации общин длились с незначительным опозданием, в то же время они были обусловлены трудностями, какие переживало местное население в связи с резким увеличением численности иммигрантов. Формирование очагов происходило по инициативе актива, при этом отсутствие традиционного для спюрка церковного храма вынуждало своеобразно компенсировать этот недостаток созданием молодежного и женского очагов. В целом для становления армянских общин характерным был такой признак как региональность, то есть синхронность к уже существующему административно-территориальному устройству. Благодаря работе активистов во второй половине 1990-х гг. удалось наработать новейший опыт нормализации отношений людей разных этнических культур и несколько отличных религиозных субкультур. Он будет использован для укрепления армянских общин в первые десятилетия XXI века.

Ключевые слова: армяне; структура; община; регион; Центральная Украина; аккультурация

Постановка проблеми. Розпад геополітичного утворення під назвою СРСР у 1991 р. суттєво позначився на політичному, соціально-економічному, національно-культурному, релігійно-церковному становищі етнічних спільнот (національних меншин), а також житті їхніх окремих осіб, які раніше були його громадянами. Деякі зміни були очевидними й зрозумілими, проте далеко не всі. Так, утворення якісно нових ідентичностей нацменшин належатиме якраз до тих латентних процесів, які відбувалися майже непомітно. Хоча саме ці зміни позначатимуться на соціальних нормах, правилах, статусах, ролях, що визначатимуть процедуру їхнього згуртування в ефективні з погляду задоволення нових суспільних потреб інституції. Особливістю вірмен України, її центральних областей було те, що в 1990-х – першій половині 2010-х рр. ці пертурбації тривали в умовах суттєвого поживлення імміграційних потоків.

Аналіз досліджень і публікацій. Проблема ще не отримала висвітлення в науковій літературі. Незначний обсяг публікацій в українській та зарубіжній, зокрема й вірменській історіографії, декотрі з яких належать авторці цієї розвідки, дають підстави вважати, що її системний аналіз лише розпочинається [1; 2].

Мета дослідження полягає в реконструкції організаційно-структурного оформлення двох вірменських громад Центральної України – «столичної» (Київської) та «провінційної» (Кіровоградської) – в умовах становлення України та Республіки Вірменія як незалежних національних держав, водночас глибокої трансформації українського суспільства. Під терміном «Центральна Україна», який отримав поширення й відповідну інтерпретацію в

історіографії, в цьому випадку розуміємо регіон, котрий, крім названих, охоплює також Чернігівську, Черкаську та Полтавську області. Оскільки раніше авторка вже торкалася проблеми інституціоналізації вірменського населення Центральної України, своє завдання тепер вона бачить у розширенні й поглибленні її аналізу на основі залучення нових фактів, зокрема щодо Кіровоградщини, та досконаліших інтерпретаційних підходів [див. 1].

Виклад основного матеріалу. Власне зі збуттям державної незалежності колишніми республіками квазіфедеративного Радянського Союзу нормативно-правовий статус національних меншин постав як одне з першочергових питань, яке прагнула вирішити українська влада. Її турбота про вірмен суттєво позначилася на перспективах творення структурних осередків на етнічній основі, посприяла вже згаданій активізації міграційних процесів. На динаміку зростання вірменської нацменшини в Україні істотно вплинули також трагічні події на Закавказзі. У першу чергу саме через них корінне населення Вірменії шукало надійніші місця для постійного проживання, намагаючись у такий спосіб підвищити рівень персональної безпеки, а нерідко врятувати своє життя, життя рідних та близьких людей. Міграційний потік до України виявився настільки потужним, що чисельність вірменського населення в її центральних областях, включно з Києвом, лише протягом 1990-х рр. збільшилася майже вдвічі (ці процеси тривали і в перші десятиліття XXI ст., але відстежувати їх після 2001 р. із таким же ступенем достовірності складно через відсутність пізніших загальноукраїнських переписів населення) [8].

Якщо під інституціоналізацією ми розумі-

емо дії, передусім зусилля активістів, які є не лише послідовними, а й безпосередньо спрямованими на організаційну структуру національної меншини, то цей процес треба розуміти й, відповідно, трактувати в контексті загальних суспільних трансформацій. Тобто аж ніяк не відділяти його від визначальних еволюційних змін, які так чи інакше торкалися всіх аспектів життєдіяльності людей історичної епохи. А пострадянське суспільство перших десятиліть якраз і демонструвало унікальне поєднання (синхронне співіснування) різних культурних, соціальних, демографічних національних (етнічних), релігійних, політичних та інших взаємовпливів. І ми, лише як основний вектор конкретного наукового пошуку, обираємо інтеграцію вірменського населення в українське суспільство, яка, безсумнівно, передбачала певну взаємодію між представниками різних культур. Ще раз наголосимо: визначити рівень інтегрованості вірмен в українське суспільство до й під час періоду, що його досліджуємо, надзвичайно складно. Насамперед тому, що інтеграційні процеси вірменської нацменшини не мали тотального характеру, а торкалися тільки деяких, окремих суспільних сфер. Оскільки культурне взаємопроникнення супроводжувалося відносними, а не радикально-асиміляційними наслідками, його характер доречно окреслювати терміном «аккультурація». Вкрай важливо було б визначитися, як самі представники вірменського населення розуміли ці зміни у своєму житті. Узагальнюючи їхні уявлення та погляди, зазначимо, що в калейдоскопі повсякденних клопотів люди мали поєднувати як «тактичні» (власне повсякденні), так і «стратегічні» (перспективні й консолідуючі) цілі й завдання. До других, а для громадського (громадівського) життя вони мали порівняно більше значення, варто віднести «соціальні й національні пріоритети» [2, с. 28]. Причому для діаспорного населення ці чинники тісно поєднувалися, особливо якщо зважити, що господарські, політичні, релігійно-церковні сфери також позначалися глибокою внутрішньою інтегрованістю. Аби збагнути й осмислити сутність таких складних взаємозв'язків, які, до того ж треба було синхронно поєднувати з інтеграцією ширшого діапазону – вірмени й українське суспільство, – доцільним видається предметне дослідження кожного її аспекту. Авторка обмежує свій аналіз питанням створення вірменських національних громад як інституцій в окремо взятих адміністративно-територіальних одиницях.

Особливістю цього процесу справді було те, що люди, мешкаючи в Україні чи потрапляючи до неї, багато чого повинні були робити вперше. Давні культурні зв'язки, індивідуальний досвід міжетнічної комунікації значили багато, певною мірою сприяли налагодженню

взаємовідносин у нових історичних умовах, але дати відповіді/підказки на всі проблеми не могли. Тим більше, що традиції, як сегмент історичної пам'яті, більше ставали в пригоді там і тоді, де й коли йшлося про культурне життя. Тому досвід і щоденна практика вірменських етнокультурних та релігійно-церковних осередків Центральної України, як правило, визначалися тими знаковими подіями національного ствердження, які відбувалися в самій Вірменії. Українське вірменство звично розглядало і, відповідно, тлумачило, використовувало, впроваджувало їх «як частину єдиного загальнонаціонального світу (спюрку)» [6]. Воно вважало себе в Україні «гостем», однак із часом, тобто з поглибленням процесів акультурації, чимало його представників починало інакше сприймати нову Батьківщину, яка ставала для багатьох ріднішою, ніж та прабатьківська земля, яку вони колись чи недавно залишили.

На нашу думку, організаційно-структурне оформлення вірменських громад було результатом кількох складних процесів. По-перше, 1990-і рр. позначилися формуванням демократичних суспільних засад. Щоправда, в Україні, як і більшості країн колишнього СРСР, на відміну від країн Центрально-Східної Європи, демократія наштовхнулася на потужний спротив тих сил, які виявилися неспроможними переосмислити й відмовитися від радянського минулого. Інерція була настільки значною, що інноваційні зміни стали заручником посткомуністичних традицій. Видається парадоксом, але тривалий час люди гордяться не ефективними реформами, а тим, що їм вкотре вдалося «досягти порозуміння», «уникнути громадянського протистояння», «зберегти мир» тощо [9, с. 58]. І все ж деякі суттєві зрушення матимуть місце, що спонукатиме громадсько-активну частину населення діяти креативно, зокрема й щодо створення осередків національних меншин. Мотиви таких дій приховувалися не лише в національних почуттях і прагненнях, а й соціально-економічній сфері, адже попри всі метаморфози в царині цінностей і ідентичностей, в суспільстві активно розвивалися ринкові відносини. По-друге, прибуття сотень, тисяч вірмен у кожен область, як результат бажання жити й працювати в Україні. Ця обставина потребувала вирішення цілої низки проблем, пов'язаних як із побутово-житловим облаштуванням людей, так і поступовим задоволенням їхніх релігійних, освітніх, культурних запитів. Не завжди достатня ефективність роботи державних структур спонукала переселенців діяти на власний розсуд. У пригоді ставали давні традиції самоврядування, а отже, на порядок денний поставало питання створення громадських осередків. Тобто маємо підстави стверджувати, що якраз у перше пострадянське десятиліття відбулося організаційне

оформлення вірменських громад Центральної України. Зазвичай ініціатива в цьому належала місцевим, рідше – цойно переселеним чи запрошеним, але обов'язково найавторитетнішим представникам вірменської національної меншини.

Окремо треба наголосити на тій особливості, що організаційне та юридичне оформлення вірменських громад мали чітко виражену регіональність (відповідність виникнення громад існуючому адміністративно-територіальному поділу). Це аж ніяк не означало, що кожна область чи, тим більше, сільський район відразу отримували свій осередок. Однак і вигадувати якісь особливі міжрегіональні громади вірмени також не стали. При цьому зберігався узвичаєний поділ публічного життя представників цієї національної меншини на світські та релігійно-церковні одиниці. А ще час від часу структура цих утворень «доповнювалася» появою жіночих та молодіжних організацій, функціонування яких важко визнати системним і тривалим [10].

Регіональність стала не єдиною ознакою, яка зближувала центральні області з рештою України. Згідно зі статистичними даними, далеко не найчисленніший регіон за кількістю вірменської національної меншини, мав помітну схожість за досвідом будівництва церковних храмів, практикою видання газет, відкриттям шкіл (або класів). Чи не найвідомішими за популярністю були масові й рекламні ЗМІ заходи, які згуртовували представників усіх областей України та зарубіжжя, зокрема фестивалі, конкурси, спортивні змагання.

Відносно недовгий період новітньої історії вірменської діаспори в Україні, який ми окреслюємо 1990-их – першою половиною 2010-их рр., доречно поділити на кілька етапів. Критеріями такого підходу можуть бути «процеси демократизації, міграції, інституціоналізації та інтенсифікації» [8]. Кожний із них заслуговує на окреме дослідження; авторка ж спробує простежити певні їхні відмінності на прикладі вірменських громад окремо взятих адміністративно-територіальних структур.

З огляду на «столичний» статус, найпопулярнішим вірменським підрозділом регіону очевидно мала бути Київська громада (оформилася в 1995 р.). Вона справді виявилася особливою, причому за багатьма ознаками. З-поміж інших виокремимо те, що час від часу її керівники отримували порівняно вищий статус, бо їх, як правило, обирали (чи делегували) першими віце-президентами Співки вірмен України. Не менш важлива аргументація пов'язана з проживанням чи тимчасовим перебуванням у Києві відомих, знаних людей – від учителів, науковців, митців до політиків та підприємців. Тому не дивно, що представники Київської вірменської громади порівняно час-

тіше були задіяні у всеукраїнських та міжнародних заходах, у такий спосіб репрезентуючи усе українське вірменство.

Відчутне поживлення вірменського національного руху в Києві та Київській області аж ніяк не було випадковим. Пробудження громадянської свідомості, яка охопила чималу кількість навіть пересічних, раніше байдужих до громадських справ людей, вимагало негайного вирішення якісно нових завдань. Найперше – це ідейно-організаційне оформлення громад, залучення до них якщо не всієї вірменської національної меншини, то, принаймні, найактивніших осіб. Однак ідейної єдності тоді не було, тому активісти намагалися зменшити негативні наслідки ідейних розбіжностей у своєму мікросередовищі. Проблема ускладнювалася тим, що суперечки часто торкалися не так ідеологічного змісту практичної роботи, як особливостей організації та специфіки завдань новостворених громад, а отже, тією чи іншою мірою ступеня участі кожного їхнього члена в громадському житті.

Загальноновизнано, що реформи в суспільстві не відбуваються доти, поки хтось не починає їх ініціювати, впроваджувати. Відтак першочергове значення мають не лише, так би мовити, «глибинні причини», а й безпосередні мотиви. Активізація вірменського населення, його організаційне оформлення в структурі (власне громади) було мотивоване реакцією людей на загальну біду, що сприймалася більшістю вірмен як особисте горе: війна в Нагірному Карабасі (по суті перший національно-територіальний конфлікт на пострадянському просторі, що виник «за підтримки» Росії) та енергетична криза. У таких випадках навіть звичайна подія культурного життя могла дати поштовх до зміни людської поведінки. В тих умовах діяти означало знаходити порозуміння, гуртуватися на якійсь постійній основі. Особливістю діяльності вірменської меншини було те, що вона могла спиратися на величезну духовну та організаційну спадщину спюрка. У цьому відношенні вірмени належали до світових націй із найбільшим досвідом діаспорного існування.

Першопричиною появи первинної організації під назвою «Київська вірменська громада» стали зовнішні мотиви (згадані нагірно-карабаські події). Переживаючи емоційне піднесення через хвилювання за долю історичної Батьківщини, вірмени Києва та області спромоглися на вияв того ступеня громадянської свідомості й активності, яка в «мирний час» була б малоймовірною. Причому зробили це в умовах, коли елітні кола «братніх народів» по союзній державі, яка доживала свої останні роки, ще не усвідомлювали до кінця ні масштабів трагедії, ні глибин її причин, ні таких же безрадніших перспектив її тривалості та поширення на інші пострадянські території. Безпосередньо в Києві чи не найважливішим було те,

що місцева вірменська громада не тільки формально виникла, постала власне організаційно, а й відразу почала функціонувати. Навіть більше, її структура по суті «виросла» з самої діяльності гурту активістів.

Маємо підстави вважати, що КВГ пройшла змістовно важливий етап інституціоналізації ще до її офіційної реєстрації та публічного визнання. Причому рівень громадянської активності «киян» до 1995 р. був, як не дивно, порівняно вищим, на чому треба наголосити окремо. Справа ще й у тому, що активісти з їхньою громадянською позицією якісно відрізнялися від консервативної бюрократії. За таких обставин саме група небайдужих людей виявилася спроможною відігравати набагато кориснішу роль.

Особливості розвитку громади в Києві та області були пов'язані зі значними можливостями столичного мегаполісу. Київські вірмени, принаймні їхня громадсько-активна частина, заявляли про себе в різних структурах загальнодержавного (національного) та міжнародного ґатунку. Крім того, є підстави вважати, що формування інститутів вірменської громади на Київщині, передусім у самій столиці, відбувалося більш оперативно. На початку 2000-х рр. КВГ зробила суттєві кроки до покращення організації життєдіяльності тутешніх вірмен, тобто тих представників діаспори, які постійно чи тимчасово мешкали в Київській окрузі [6].

На прикладі організаційно-структурного формування Київської громади помітно традицію, притаманну всім вірменам регіону, будь-які значні події в історії свого народу (чи самої громади) відзначати масовими заходами. До таких заходів (масовість яких нерідко була дуто символічною), безперечно, можна віднести чи офіційної реєстрації та початку діяльності громад. Отак, зокрема, трапиться в «помаранчевому» 2005 р., коли поживавиться діяльність вірменського осередку на Полтавщині.

Тепер докладніше зупинимося на досвіді Кіровоградщини. Встановлено, що більш-менш компактно етнічні вірмени мешкали на території сучасної Кіровоградської області близько ста останніх років. Вони виявилися безпосередньо причетними фактично до всіх історичних подій нерідко жорстокого й немилосердного ХХ століття. Як і вірмени інших регіонів, після розпаду СРСР стали громадянами новітньої Української держави. Для багатьох це відбулося несподівано, а в деякого навіть викликало стресові переживання. Розчарування людей були пов'язані з відсутністю досвіду, який давав би змогу пережити труднощі перехідного періоду, віднайти в собі сили пристосуватися до нових обставин, не лише вижити, а й успішно адаптуватися до нових історичних умов. Очевидно, що на тлі економічної нестабільності та перманентного політичного хаосу в людей пробуджуватиметься самосвідомість, яка

проявлятиметься як у прагненні до єднання, так і неприязні, а то й неприхованої ненависті до тих, хто ігноруватиме національні почуття. Вірмени Кіровоградщини намагатимуться вирішувати проблеми, які виникатимуть, шукаючи порозуміння між собою та взаємодіючи з місцевою владою.

Не все було узгоджено відразу. Так, історична пам'ять має властивість відбирати й залишати краще (тут враховано результати авторських усноїсторичних досліджень), проте в реальному житті траплялося всяке. Добросердечного та конструктивного було більше, але варто згадати й наступне. Деякий час, особливо на рубежі 1980–1990-х рр., складними та навіть небезпечними лишалися переміщення людей, що супроводжувалися труднощами різного характеру. Тоді іммігрантів часто зупиняли правоохоронці, перевіряли в них документи, проводили так звані операції «Емігрант» та ін. В умовах громадсько-політичної напруги людей нерідко принижували, зокрема й за етнічними ознаками. Особливістю становлення вірменського осередку на Кіровоградщині було якраз те, що ця акція стала своєрідною відповіддю місцевої етнічної спільноти на численні суспільні негаразди, які існували в той період. Хоча, природно, що в статутних положеннях знайшлося місце для «збереження й розвитку вірменської культури, національних та релігійних традицій», що характерно для діяльності всього спюрка.

Кіровоградську обласну вірменську громаду під назвою «Тарон» (слово походить від назви регіону, який вірмени вважають одним із центрів своєї історії) було створено 17 вересня 1997 року. Вона стала виконувати традиційні функції, а саме – надавали заступу в той час юридичну допомогу, матеріальну та моральну підтримку. Спираючись на досвід Києва, також Харкова, Донецька, Дніпропетровська, Львова, міст Криму, кіровоградські активісти невдовзі заходилися створювати вірменську недільну школу. Її було відкрито в наступному 1998 році. Загалом же масштаб діяльності виявився значним – навчання дітей (3 групи), функціонування театрального гуртка та секцій художньої самодіяльності (розучували національні пісні, танці та ін.). Досвід вдалося поширити на інші міста області, зокрема в Знаменці було відкрито недільну школу з аналогічними дидактичними та виховними завданнями.

Більшість заходів, передусім святкових, які потребували доброї узгодженості, віднаходження та концентрації фінансових ресурсів, проводилися в обласному центрі. Найчастіше йшлося про новорічні свята, Різдво Христове, День святого Валентина, Жіночий день 8 Березня, День материнства і краси, Великдень, День знань. Протягом року вірменські активі-

ти неодноразово вшановували видатних українців (Т. Шевченка та ін.). Що ж стосується пам'яті жертв геноциду вірменського народу (24 квітня), то відповідні акції вони проводили відразу в кількох містах області [3]. Причому в самому обласному центрі щорічна хода вулицями до Меморіального кладовища слави завершувалася покладанням квітів до Вічного вогню, Хвилиною мовчання, молебнем за жертвами геноциду.

Кіровоградська громада сприяла організації зустрічей вірмен області зі священнослужителями Вірменської Апостольської церкви [5, с. 12]. Таке завдання було викликано тими обставинами, що на території Кіровоградщини не існувало окремого церковного осередку (він знаходився в Черкасах). А це створювало певні труднощі для вірян. У 2009 р., на зустрічі мера Кіровограда з лідерами та активом громадських організацій, керівник КОВГ «Тарон» публічно звернувся з проханням вирішити нагальне питання – виділити ділянку землі в межах міста для спорудження храму. Тоді мер підтримав ініціативу – «у центральній частині міста було надано площадку в 1500 м² для за будови» [4].

Це рішення засвідчило характерну ознаку вірменської діаспори: у випадках, коли існує лише чи світська, чи церковна організація цього народу, вона бере на себе універсальну роль налагодження життєдіяльності громади. Отож тимчасово (порівняно з рештою областей Центральної України) позбавлена церковної організації КОВГ «Тарон» розгорнула з кінця 1990-х рр. активну роботу. Вона брала участь у різноманітних заходах, фестивалях, контактувала з лідерами та представниками інших національних меншин області. Також, як уже зазначалося, з органами місцевої влади, журналістами, керівниками правоохоронних структур. Особливо переймалася проведенням спортивних змагань, інколи делегувала свої команди на всеукраїнські турніри та конкурси. Намагаючись не відставати від суспільних змін, вірменські активісти створили в Інтернет-мережі спеціальний сайт, на якому почали висвітлювати події, життя й діяльність громади «Тарон» [3]. У ЗМІ вони подавали інформацію про важливі з погляду потреб та запитів діаспори події в Україні та Республіці Вірменія.

Знаковим стало створення, за ініціативою Спільноти вірмен України та Спільноти вірменської молоді України, молодіжної організації області, також – осередку Союзу вірменських жінок України в цьому регіоні. Це дало змогу не тільки активізувати громадське (передусім культурне) життя вірменського населення, а й визначити його перспективи, консолідувати зусилля окремих подвижників. З огляду на періодичні фінансово-економічні кризи, певне коливання політичної ситуації (хоча до сер-

йозних обмежень національних меншин справа ніколи не доходила), КОВГ «Тарон» та молодіжною організацією робилося чимало для оперативного вирішення нагальних проблем життєвого устрою, забезпечення здорового способу життя, дозвілля й відпочинку людей. Найголовнішим, про що неодноразово вказували самі активісти, було «не чекати кращих часів, а своєю роботою допомогти тим, хто потрапив у особливо скрутне становище, всіляко підтримати обдарованих дітей у розвитку їхніх здібностей» [3].

Кажучи узагальнено, створюючи громадський осередок, структурно розбудовуючи його, вірменам Кіровоградщини не довелося «винаходити велосипед» – головним лишалось самозбереження себе як етносу (словами голови СВУ в Кіровоградській області Тигряна Хачатряна, «консолідувати вірменський народ»), «підтримання традицій, розвиток етнічної культури, збереження рідної мови, актуальних для рубежу ХХ–ХХІ ст. інтеграційних соціальних та, зокрема, освітніх процесів» [7, с. 20]. Ставку було зроблено на молодіжний рух. А ще вірменська національна меншина регіону функціонувала в межах чинного українського законодавства, своїми рішеннями та практичною діяльністю певним чином сприяла загальнонаціональним процесам єднання українського суспільства.

Висновки. Отже, проаналізувавши проблему організаційно-структурного формування вірменських громад Київщини та Кіровоградщини, констатуємо наступне: за два з половиною десятиріччя вірменська спільнота цих областей, як і всієї Центральної України, не тільки чисельно збільшилася, фактично в кілька разів, а й пройшла важливий етап формування громадських інституцій. Цьому сприяли, з одного боку, діяльність активістів діаспори, з другого, загалом сприятливі політико-правові умови України й місцевої громадськості. Нерідко, як приміром на Кіровоградщині, це відбувалося в умовах відсутності належної інфраструктури та достатнього фінансування, також слабкого кадрового забезпечення, особливо священнослужителями. Достеменно встановлено, що зусилля активістів суттєво переважали за своєю ефективністю ті кроки, що їх ініціювала державна номенклатура, партійна бюрократія.

З початку 2000-х рр. фактично в кожній області Центральної України, не кажучи вже про столичний Київ, діяли вірменські структурні осередки (громади), загальну координацію яких здійснювала Спільнота вірмен України. Внаслідок тісної взаємодії вдалося швидко напрацювати новітній досвід нормалізації відносин людей різних етнічних культур, водночас дещо відмінних (у межах християнської парадигми) релігійних субкультур. Ці процеси відбувалися в рамках природної акультурації.

БІБЛІОГРАФІЧНІ ПОСИЛАННЯ:

1. Бережная Н.А. Институционализация армянских общин в 1990–2000-х гг. (на материалах Центральной Украины) / Н.А. Бережная, Ю.П. Присяжнюк // Этничная, моўная і культурная разнастайнасць у сучасным грамадстве : зборнік навуковых прац удзельнікаў Міжнар. навук.-практ. канф., 29–30 мая 2014 г., г. Магілёў / Маг. дзярж. ун-т харч. ; уклад. І.А. Пушкін ; рэдкал. : Ю.М. Бубнаў (адк. рэд.) [і інш.]. – Магілёў : МДУХ, 2014. – С. 247–252.
2. Бережна Н.О. Зарубіжна історіографія вірменської діаспори кінця ХХ – початку ХХІ ст. / Н.О. Бережна // Вісник Черкаського університету. Серія : історичні науки. – № 19. – Черкаси, 2014. – С. 27–30.
3. Див. : Вірменська громада Кіровоградщини запрошує вшанувати соту річницю геноциду вірмен // Zlatopil. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zlatopil.com.ua/all-news/item/3544-virmenska-hromada-kirovohradshchynu-zaproshuie-vshanuvaty-sotu-richnytsiu-henotsydu-vmirmen>
4. У Кіровограді відкрили вірменський пам'ятник. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://gre4ka.info/kultura/21148-u-kirovohradi-vidkryly-vmirmenskyi-pam-iatnyk-foto>
5. Черкасова Л.В. Конфесійна структура і динаміка розвитку релігій в сучасній Україні / Л.В. Черкасова // Аватар. – 2001. – № 1. – С. 11–13.
6. Kreschatic. Новый участок в Киеве для армянской церкви / Kreschatic // Армянский Вестник. – 2007. – Август. – С. 6.
7. Scholliers P. Meals, Food Narratives, and Sentiments of Belonging in Past and Present / P. Scholliers // Food, Drink and Identity : Cooking, Eating and Drinking in Europe Since the Middle Ages. – Berg Publishers, 2001. – P. 3–22.
8. Selvelli G. Diaspora armena e alfabeto: etnosimbolismo di una scrittura identitaria / G. Selvelli. – [Електронний ресурс] – Режим доступу : http://www.academia.edu/2361851/Diaspora_armena_e_alfabeto_etnosimbolismo_di_una_scrittura_identitaria
9. Zadoyan M. Migration und Integration: Migrantenorganisationen und gesellschaftliche Partizipation. Das Beispiel ausgewählter armenischer Vereine in Deutschland / Maria Zadoyan. – Bochum, 2008. – 97 s.
10. Vaux B. Language and religion in the construction of Modern Armenian identity – UWM, 2004. – 4th December / Bert Vaux. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.academia.edu/183324/Language>

Стаття надійшла до редакції 14.03.2016

REFERENCES:

1. Berezhnaya, N.A., Prisyazhnyuk, Yu.P., 2014. Institutsionalisatsiya armyanskikh obshchin v 1990–2000 gg. (na materialakh Tsentralnoy Ukrainy) [Institutionalization of the Armenian communities in the 1990-2000s (on materials of Central Ukraine)]. Etnichnaya, mounaya i kulturnaya raznastaynasts u suchasnym gramadstve : zbornik navukovykh prats udzelnikau Mizhnar. navuk.-prakt. kanf., 29–30 maya 2014 g., g. MDUKH, 247–252. Magileu (in Russian).
2. Berezhna, N.O., 2014. Zarubizhna istoriohrafiiya virmenskoj diasporj kintsia XX – pochatku XXI st. [Foreign historiography of the Armenian diaspora in the end of the 20th – beginning of the 21th century]. Visnyk Cherkasskoho universytetu. Serii : istorychni nauky 19, 27–30. Cherkassy (in Ukrainian).
3. Virmenska hromada Kirovogradshchynu zaproshuye vshanuvaty sotj richnytsiu henotsydu virmen [Armenian community of Kirovograd region invites to mark the 100th anniversary of Armenian genocide]. Zlatopil. Access mode: <http://zlatopil.com.ua/all-news/item/3544-virmenska-hromada-kirovohradshchynu-zaproshuie-vshanuvaty-sotu-richnytsiu-henotsydu-vmirmen> (in Ukrainian).
4. U Kirovogradi vidkryly virmenskyi pamyatnyk [In Kirovograd opened Armenian monument]. Access mode : <http://gre4ka.info/kultura/21148-u-kirovohradi-vidkryly-vmirmenskyi-pam-iatnyk-foto>
5. Cherkassova, L.V., 2001. Konfesiyna struktura i dynamika rozvytku religij v suchasniy Ukraini [Confessional structure and dynamics of development of religions in modern Ukraine]. Avatar, 11–13 (in Ukrainian).
6. Kreschatic. Novyi uchastok v Kieve dlya armyanskoj tserkvi [New site in Kiev for Armenian church]. 2007. Armyanskiy Vestnik, August, 6 (in Ukrainian).
7. Scholliers, P., 2001. Meals, Food Narratives, and Sentiments of Belonging in Past and Present. Food, Drink and Identity : Cooking, Eating and Drinking in Europe Since the Middle Ages. Berg Publishers, 3–22 (in Russian).
8. Selvelli, G. Diaspora armena e alfabeto: etnosimbolismo di una scrittura identitaria. Access mode : http://www.academia.edu/2361851/Diaspora_armena_e_alfabeto_etnosimbolismo_di_una_scrittura_identitaria
9. Zadoyan, M., 2008. Migration und Integration: Migrantenorganisationen und gesellschaftliche Partizipation. Das Beispiel ausgewählter armenischer Vereine in Deutschland. Bochum
10. Vaux, B., 2004. Language and religion in the construction of Modern Armenian identity – UWM. 4th December. Bert Vaux. Access mode : <http://www.academia.edu/183324/Language>

Бережна Наталія Олександрівна - аспірант
Черкаський національний університет імені Богдана Хмельницького
Адреса: 18000, м. Черкаси, бульвар Шевченка, 81
E-mail: berezhna11@mail.ru

Berezhna Nataliia O. – postgraduate
Bohdan Khmelnytsky national university of Cherkassy
Address: 81, Shevchenko boulevard, Cherkassy, 18000, Ukraine

Бережная Наталья Александровна - аспирант
Черкаский национальный университет имени Богдана Хмельницкого
Адрес: 18000, Черкассы, бульвар Шевченко, 81